

politike – vprašanje rabe jezika. Vprašanje jezika je bilo tudi eno od torišč ob pojavu ilirizma v prvi polovici 19. stoletja, ko se zdi zlitje jezika zaradi same ohranitve naroda danes paradoksalno, še manj pa je to postalo razumljivo ob pojavu mnogo poznejšega neoilirizma, ki ga Zajc označi kot utopičen projekt, saj je bilo za to že veliko prepozno. Uspeli dosežki s hrvaške strani so bili torej še kako zaželeni po uvozu, toda tudi slovenska stran v tej trgovini posredovanja narodno-političnih dosežkov ni ostala brez vložkov. V paktu s pravaši je slovenska katoliška stranka zelo resno poskušala s posredovanjem dosežkov slovenskega političnega katolicizma na Kranjskem. Po letu 1898, s konkretno povezavo pa v letih 1911–1913, se je zelo pospešeno gradilo na nekakšnem ponovnem »pokristjanjenju« Hrvatov.

Kakorkoli, vsa ta zaveznitva in načrti so se skozi vso obdobje oblikovanj velikih in manjših narodov našega širšega območja vezali na pragmatično ocenjevanje Slovencev, ki so v svoji številčni majhnosti in razbitosti na dežele bili vedno bolj izpostavljeni nemškemu in italijanskemu pritisku. Pri Slovencih je šlo pri tem predvsem za občutenje strahu na eni strani in vzajemnost ter iskanje v tedanjih okoliščinah edinega možnega sosednjega zaveznika na drugi strani. Odpirati kočljiva vprašanja glede narodnih individualnosti, ki bi bila lahko nadvse aktualna že vsaj tedaj, v taki klimi ni bilo konstruktivno, raje se je probleme skrilo pod plašč jugoslovanskega sočutja. Primer nerešenih mejnih vprašanj Istre in Žumberka, kateremu je kot »case study« konkretnega problema z mejo Zajc posvetil kar nekaj prostora ob koncu knjige, je odličen odsev tedanjih razmer. Situacija se ni kaj prida spremenila niti v turbulentnih obdobjih, ki so sledila. Zato smo danes tu, kjer smo.

Marko Zajc je slovensko-hrvaške odnose v 19. in na začetku 20. stoletja zelo dobro raziskal in z objavo najširšemu krogu bralcev ponudil upoštevanja vredno delo, s katerim ob zavedanju slovensko-hrvaških razmejevanj (upravnih, katastrskih, i.p. na terenu, posebej pa tistih v glavah) sporoča, da je na slovenski strani narejen svež in kvaliteten prispevek k »zgodovinski arbitraži«.

Borut Batagelj

Tomaz Pavlin, »Zanimanje za sport je prodrlo med Slovenci že v široke sloje« : telesno-kulturno in športno organiziranje na Slovenskem pred prvo svetovno vojno in po njej. Ljubljana : Fakulteta za šport, Inštitut za šport, 2005. 143 strani.

Že desetletja je slovensko športno zgodovinarstvo na dieti. Gledano s perspektive majhnosti slovenskega prostora – pri čemer ta slovenski kompleks majhnosti razumem zgolj kot razmeroma majhno število pišočih zgodovinarjev – je situacija povsem razumljiva. Vedno težje pa si razlagam, kako se zaradi neverjetnih razsežnosti, ki jih znotraj moderne družbe šport dosega, to stanje v dolgih desetletjih skorajda ni spremenilo. Že res, da historična metodologija ne dopušča, da bi se interpretacije preteklosti pogojevale z današnjo situacijo, toda dejstvo, da zgodovinarke in zgodovinarji živimo v dobi, ki bi jo lahko označili tudi kot »doba športa«, nas bi moralo že kar po »defaultu« našega poklicnega občutljivega spremljanja družbenih pojavov privedi do tega, da bi temu pojavu pričeli raziskovati vsaj korenine. Večkrat lahko dobro občutimo, kako je zgodovinarstvo po eni strani spodbujeno, pogosto pa tudi sprovcirano zaradi vsakdanjih dogajanj. To dejstvo se je že nekoč in se še vedno lahko uporablja v prid (pa tudi zlo) stroki in stroka si mora postaviti za enega od ciljev, da indicira družbene pojave, ki so aktualni. V to jo konec koncev tudi vedno bolj silijo načini financiranja, s katerimi se preživlja in ohranja kvalitetne standarde v svojem delu. Vem, da bo prej ali slej prišel čas, ko bo virus o telesni kulturi napadel tudi slovensko zgodovino in se usidral med institucionalizirane kroge slovenskega zgodovinarstva, ki so nanj zaenkrat bolj imuni. Tedaj bodo pravzaprav šele ustvarjeni osnovni pogoji za kvalitativni napredek tega integralnega dela slovenske zgodovine, družbeni odmev stroke pa bo napredoval do potrebne stopnje, ko bo precej manj vezan izključno na kriterij aktualnosti družbenega stanja. Kot sam mimogrede spoznavam, če so v javnosti npr. zelo aktualne teme o sleparijah ali pa rekordih v Planici, ne bo problem ob tem kot enega od »aplikativnih rezultatov raziskovalnega dela« v dobrobit »družbe znanja« objaviti še kakšnega članka na to temo, pa četudi v Playboyu. Ne more pa biti recimo – gledano skozi kriterije zgodovinske znanosti – raziskovanje slovenske zgodovine nogometa danes nič manj aktualno, kot je bilo leta 2000 ali pa 2002. O tem sploh ne more biti debate. Glavni problem obravnava slovenske zgodovine športa oziroma telesne kulture tako še vedno ostaja trganje kontinuitete in predvsem pomanjkanje tradicije raziskovanja na tem

področju. Tudi v primerjavi z drugimi tujimi okolji, ki jih gledamo včasih zviška, precej zaostajamo. Ob ocenjevanju knjižne novosti s tega področja se mi zdi to vsaj v uvodnih stavkih zelo potrebno poudariti, saj knjige zunaj tega konteksta sploh ne bi bilo mogoče pravično oceniti.

Nova knjiga dr. Tomaža Pavlina, docenta za zgodovino športa na ljubljanski Fakulteti za šport je dobrodošla novost v tem sivem polju slovenske zgodovine. Delo je kategorizirano kot univerzitetni visokošolski učbenik z recenzijo, kar gre razumeti tudi kot vzpostavljanje osnovnih pogojev za kvalitetnejši študij zgodovine športa na Fakulteti za šport. V tem pogledu je za položaj predmeta zgodovine športa bil storjen velik napredek, saj bo študentom omogočen drugačen pogled na zgodovino, katero v sicer interdisciplinarno zastavljenem študiju, po mojih predstavah še vedno sprejemajo le kot eno izmed eksaktnih ved, za katero bi čez in čez zadostoval učbenik z naštetimi nekaj »večnimi svetimi resnicami«. Poleg tega k takem stanju vedno bolj pritiskajo tudi novi modeli študija, ki skozi univerzo študentov ne preoblikujejo miselno, študij pa je še vedno zgolj nadaljevanje srednješolske prakse učenja. V takem okolju, z zelo široko problematiko, je z novo knjigo dana priložnost, da študenti zgodovino spoznajo kot humanistično vedo in ne zgolj kot nek skupek dogodkov, imen in letnic, ki jih morajo na izpitu poznati. Upam, da bo knjiga kaj pripomogla k temu, da se zgodovina razbere kot kompleksna in nikoli dokončana interpretacija preteklosti ali kot avtorski zapis raziskovanja. Želeti si je, da bi se težnje in prizadevanje avtorja razbralo kot napredek, ki bi ga bilo koristno pavšalno razširiti kar na celotno slovensko športno sceno. Tam namreč prevladuje predstava o zgodovini športa kot o nekakšnih nostalgicnih zgodbicah, ki so zelo daleč od metodoloških teženj raziskovalnega zgodovinopisja. Miselne predstave, da je zgodovina športa le zacementiran vrstni red določenih dogodkov (anekdot), ki se v kronologiji vlečejo do današnjega stanja, se najbrž še ne bodo tako hitro razblinile. Trdožive predstave, ki so plod ignorance resnejših zgodovinskih raziskav v športu, upam, v kakšni odprti glavi vseeno sprožijo nov način razmišljanja, ki bo zgodovinopisje začel sprejemati v drugačni luči. Eno izmed večjih kvalitet knjige namreč vidim prav v tem, da se ob tem, ko avtor podaja svojo zgodovino, vzporedno s tem odpira veliko novih vprašanj, katerim odgovor bo treba še poiskati.

V največjem delu obdelanih vsebin se je avtor skozi svoje preteklo delo že razkril, toda nič hudega. Marsikdo mu bo za odločitev, da združi in pokaže del svojega poznavanja v eni ediciji, še kako hvaležen. Predvsem zaradi razpršenosti, odmevov v zelo ozkih krogih in težje dostopnosti objav posameznih prispevkov, najbrž pa tudi zaradi dopolnjevanja in izboljšav, je bila edina pravilna odločitev, da imamo sedaj v eni knjigi zbrano več prispevkov k športni zgodovini. Poudariti gre, da tovrstne prispevke zelo pogrešamo, saj so tista elementarna potreba, ki je osnova ne le za dopolnjevanje znanstvenega aparata, ampak za mnogo več, za vzbujanje asociacij, sprotno porajanje vprašanj, skratka za to, kar dela zgodovinopisje s svojo intuitivnostjo kot originalno, enkratno. Šele večletno sprotno objavljanje športno-zgodovinskih tem nas bo namreč počasi dvigovalo na raven, ko bomo prerasli zapuščino, ki nam jo je skozi več izdaj zapustil pretežno Drago Stepišnik in ki bi, zaradi metodološkega napredka našega zgodovinopisja oziroma družbenega razvoja nasploh, praktično pa že zaradi starejših letnic izdaje, moralo postati passe.

Ker vsako knjigo dela njena vsebina, naj na kratko povzamem še pregled po poglavjih. Knjiga je strukturirana tridelno, znotraj teh sklopov pa so po poglavjih obdelane posamezne teme.

Prvi del nosi naslov *Antično olimpijska paberkovanja*. Danes redkeje uporabljeni izraz paberkovati zelo pomenljivo povzema vsebino, saj gre dejansko za nabiranje, izbiranje po zelo širokem področju antično olimpijske preteklosti. Ta prvi del knjige se sicer po načinu obdelave teme precej razlikuje od ostalih dveh, saj so prispevki obdelani bolj poljudno, sicer so v osnovi še vedno zgodovinski, toda svojo sporočilno vrednost usmerjajo v aktualizacijo. To utegne za antične teme včasih izpasti nerodno, toda čuti se, da je to storjeno z namenom, da se, če hočete na moderen »blogerski« način, omenjena problematika bralcem približa. Skozi posamezna podpoglavja avtor obravnava antično grško podobo telesne kulture predvsem skozi izpostavljene tri vidike, t. j. da predstavi gimnastiko kot družbeno novost, kot element v sistemu (telesne) vzgoje in kot tekmovalni gimnični agon. Preko antičnih olimpijskih iger se v zadnjem delu naveže še na Coubertinove ideje o obuditvi modernih olimpijskih iger, njihovo uresničitev ter se ob koncu poglavja preseli še v domače okolje, ko predstavi prve olimpijske odmeve v slovenski zgodovini ter nam na koncu portretira prva dva nosilca sabljaških olimpijskih medalj pri nas, Rudolfa Cvetka in manj znanega Kočeverja Richarda Verderberja.

V svoji znanstveni izvornosti nadaljevanje knjige prvi del močno presega. Drugi del nosi naslov *»Krepko ljudsko življenje« 1862-1914* in obravnava širši politični in društveni okvir organiziranja tele-

snovzgojnih in športnih organizacij v avstrijskem delu tedanje dvojne monarhije in ga v uvodnem delu povleče še v obdobje do druge vojne. Potem se avtor vrne nazaj in konkretizira napredek institucionalizirane telesne vzgoje do prve vojne. Med pomembnimi temami je kot posebna (protošportna) panoga predstavljeno strelstvo, med telesnovzgojnimi organizacijami je izpostavljen predvsem Sokol (znotraj tega tudi ženska telovadba), kot samostojna sta na kratko obdelana kolesarstvo in planinstvo, pod naslovom »Sport«, ki je združeval pri nas nove nastajajoče športne panoge, pa je poudarek dan predvsem primeru dejavnosti dveh ljubljanskih klubov, t. j. Ljubljanskega športnega kluba in Slovenskega football kluba Ilirija. Prav pri obdelavi slednjega je moč prepoznati avtorjevo dobro poznavanje zgodovine Ilirije, saj avtor v tej problematiki presega osnovno historično faktografijo ter v interpretaciji problem umešča v širših zgodovinskih dimenzijah. Tega bi si želeli še več.

Tretji del *Prevrat, jugoslovansko organiziranje in slovenski športni preporod*, je smiselno nadaljevanje drugega in nam zarisuje razvoj telesne kulture v okviru nove jugoslovanske države. Poznane teze, da je nov nacionalni državni okvir Slovincem prinesel kulturni dvig, avtor nadgrajuje s primeri, ki kažejo tudi na telesnokulturni dvig. Obravnavano obdobje je predstavljeno predvsem skozi prizmo organizacij. Po obnovitvi društvenega življenja takoj po vojni, avtor predstavi organiziranost nogometa na nivoju jugoslovanske zveze in ljubljanske podzveze. Poudarek je dan tudi na olimpijskem organiziranju v novi državi, ko opozori že na njegove predvojne (hrvaške) začetke ter se navezuje na povojni problem športne državne krovne organizacije, saj se je do ustanovitve Zveze športnih zvez (1929), šport na državni ravni organiziral dvtimno, pri čemer je Jugoslovanski olimpijski odbor deloval le za potrebe in promocijo sodelovanja na olimpijskih igrah, panožne zveze pa so bile razmeroma zelo avtonomne. Slovenski športni prostor je kmalu po prvi vojni najprej športno zaokrožila Ljubljanska nogometna podzveza, v letu 1920 pa še Sportna zveza Ljubljana, ki pa je obstala le nekaj let, dokler je niso nadomestile podzveze posameznih jugoslovanskih panožnih zvez. Tudi v tretjem delu knjige je razvoj v obravnavanem obdobju konkretiziran s prikazom organiziranosti športa v določenem okolju, tudi tokrat na primeru Ljubljane. Avtor se je tudi v tem delu potrudil in na podlagi arhivskih društvenih virov in adresarjev svoje podajanje zgodovine obogatil s številnimi kvantitativnimi podatki.

V morju športne zgodovine je do danes plavalo malo zgodovinarik in zgodovinarjev. Ob srečanjih s športno zgodovino lahko to spozna vsak, ko se mu ob tako minorno kritično historiografsko obdelanem »štofu« prične zatikati že ob čereh osnovne faktografije, ki praktično onemogočajo kvalitativni dvig v interpretacijo vključujoč širše družbene razsežnosti. Preseganje posameznih dogodkovnih nivojev zgodovine v razbiranje struktur bo sicer bržkone v slovenskem okolju še dolgo ostajalo nerazpoznavno, toda temu potrebno bazo nudi lahko le utečena tradicija številnih in kvalitetnih historičnih analiz, zato za Pavlinovo delo lahko danes najmanj rečemo, da je vsaj pomemben prispevek v več parcialno kvalitetno obdelanih temah. Domet športne zgodovine na njeni poti k moderni sintezi je gotovo višji ter je – verjamem – hkrati tudi domet avtorja vse prej kot pred tem, da bi rekel zadnjo besedo. Z novo knjigo Tomaža Pavlina se je tako dolga leta podhranjeno športno zgodovinarstvo, upajmo, dokončno odpovedalo dieti ter se pričinja počasi spet rediti.

Borut Batagelj

Mateja Jeraj, **Slovenke na prehodu v socializem : (vloga in položaj ženske v Sloveniji 1945–1953)**. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 2005. 360 strani.

Knjigo dr. Mateja Jeraj uvrščam med v slovenskem zgodovinarstvu še vedno dokaj redke študije odnosov med spoloma, ki jih največkrat poimenujejo kar z »ženske študije«. Za tako temo se je avtorica odločila ne samo zaradi odličnega poznavanja arhivskega gradiva, ki je temelj njeni študiji, temveč je želela z njo »vsaj v splošnih obrisih predstaviti življenje Slovenk v obdobju prehoda iz enega družbenega reda v drugega, ki je skušal oblikovati ne le nov ekonomski in politični sistem, ampak tudi nove navade in drugačne vrednote. Skušala je ugotoviti, kakšen vpliv so imele Slovenke v javnosti in kako se je vse to odražalo v družinskem, ekonomskem in političnem življenju«. Na ta način ima njeno delo izrazito konotacijo s slovensko politično zgodovino in z njo z zgodovino takrat vladajoče Komunistične partije Slovenije.